EL POUM EN LA HISTÒRIA

Wilebaldo Solano

Aquest text té el seu origen en la ponència presentada en un col·loqui organitzat pel Centre d'Estudis Internacionals de la Universitat de Barcelona. Tot i que data d'octubre de 1986, conserva plena actualitat, i constitueix una breu síntesis de la trajectòria del POUM des dels seus orígens fins la Guerra Civil, passant per la seva persecució sota el govern de Negrin i la seva organització clandestina. La versió anotada que aquí publiquem està extreta del llibre 'El POUM en la Historia' de Wilebaldo Solano, Ed. Libros de la Catarata – Fundación Andreu Nin, Madrid, 1999.

Dels orígens a l'Aliança Obrera

El Parit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) fou fundat a Barcelona, en plena clandestinitat, el 29 de setembre de 1935, sobre la base de la fusió del Bloc Obrer i Camperol i de l'Esquerra Comunista. La seva creació es va produir en un període crucial de la història del moviment obrer espanyol: el comprès entre la revolució d'octubre de 1934 i la sublevació militar-feixista de juliol de 1936.

El Bloc Obrer i Camperol[1] havia nascut a Terrassa el 1r de març de 1931 –en vigílies de la caiguda de la monarquia i de la proclamació de la República- com a resultant de la fusió del Partit Comunista Català, organització de joves militants (Jordi Arquer, Víctor Colomer, Joan Farré Gassó, Josep Rodes, Josep Coll) procedents del sindicalisme revolucionari i del catalanisme radical i sorgida durant la dictadura del general Primo de Rivera, i la Federació Catalano-Balear del Partit Comunista d'Espanya (Joaquín Maurín, Pedro Bonet, David Rey [pseudònim de Daniel Rebull Cabré]). Aquestes organitzacions coincidiren en tres punts capitals: l'anàlisi del caràcter de la revolució espanyola, la interpretació del problema de les nacionalitats i la oposició als mètodes que la Internacional Comunista en plena degeneració, sota la direcció de Stalin, volia imposar en el moviment obrer del nostre país.

La Federació Catalano-Balear havia ocupat sempre una posició especial en el sí del Partit Comunista. Els seus animadors i el seu dirigent més destacat procedien del moviment anarcosindicalista, en el que havien assumit responsabilitats importants. Al 1921-1922 formaren els Comitès Sindicalistes Revolucionaris, llançaren La Batalla i aixecaren la bandera de la Revolució Russa. Foren, doncs, amb els joves socialistes que fundaren a Madrid el Partit Comunista al 1920 (Luis Portela i Juan Andrade, entre altres), els pioners del moviment comunista a Espanya i els més enèrgics defensors de la Revolució d'Octubre.

---

[1]Un bon treball monogràfic sobre el Bloc Obrer i Camperol és del de Andrew Charles Durgan, *BOC 1930-1936 (El Bloque Obrero y Campesino)*, Barcelona, Editorial Laertes, 1996.

La formació del Bloc Obrer i Camperol (BOC) consagrà al ruptura de la Federació Catalano-Balear amb el Partit Comunista, que es trobava aleshores en plena crisi. En efecte, a Madrid s'havia creat una Agrupació Comunista autònoma i les organitzacions de València, Castelló i certs nuclis d'Astúries mantenien relacions polítiques molt estretes amb “el grup de La Batalla”, com es deia aleshores. Per altra banda, des de feia algun temps, en l'exili (França i Bèlgica) i a Espanya (Madrid i Astúries) hi havia militants significats que no ocultaven les seves simpaties per la Oposició d'Esquerra Internacional animada per León Trotsky. En l'espai de tot just dos anys, el Bloc Obrer i Camperol es va convertir en el primer partit obrer de Catalunya. Introduí el marxisme en un moviment obrer en el que fins aleshores predominava l'anarcosindicalisme, es va implantar sòlidament en el moviment sindical (les federacions sindicals de Girona, Tarragona i Lleida foren excloses de la CNT per estar animades per militants del BOC), creà potents organitzacions camperoles com la Unió Agrària de Lleida i un moviment revolucionari de la joventut (la Joventut Comunista Ibèrica). El setmanari La Batalla, els llibres de Maurin i els pamflets llançats pel seu servei de publicacions van portar les idees del BOC a tot el país i facilitaren l'extensió del partit a altres regions de la Península, en particular València, Aragó i Astúries. En el congrés que el BOC va celebrar a l'abril de 1934 es va comprovar que la organització tenia 4500 militants, 74 seccions i 145 nuclis en període de formació. Aquestes xifres resultaven relativament importants en una època en que els partits obrers eren partits de quadres i les centrals sindicals organitzacions de masses. Per aquesta raó la importància real dels partits no es mesurava pel nombre de militants, sinó per la influència que aquestes i aquells tenien en el ric teixit social d'aleshores, format pels sindicats, les associacions, els ateneus i tots els demés centres culturals i recreatius.

L'Esquerra Comunista (ICE) procedia de la Oposició que al 1930 es va constituir en el sí del Partit Comunista d'Espanya a partir de la plataforma de la Oposició russa i internacional creada per Trotski[2]. Formada per militants molt valuosos, com Nin, Andrade, García Palacios, Loredo Aparicio, Fersen [pseudònim d'Enrique Fernández Sendón] i tants altres, la ICE va realitzar una tasca considerable de formació i educació política gràcies a la seva revista teòrica Comunismo[3], als seus pamflets i llibres i a les seves conferències i propagandistes; però potser pel fet d'aparèixer durant molt de temps com un grup d'oposició al Partit Comunista i no com una organització plenament independent, no va aconseguir progressar al mateix ritme que el BOC[4]. Tot i així, les seves idees i els seus militants influïren notablement en l'evolució del

[2]La Oposició d'Esquerra (bolxevic-leninista) fou creada per Trotski al 1923 com a fracció organitzada contra el creixent burocratisme. Després de l'exili de Trotski a Prinkipo va establir un contacte més estret amb els grups oposicionistes d'altres països, constituint-se al 1930 la Oposició d'Esquerra Internacional com a fracció de la IC que perseguia l'objectiu de fer-la tornar als seus principis revolucionaris. Fins al 1933 lluitaren per la reforma de la IC i dels seus partits, tot i que n'estaven expulsats del seu sí. Després de la victòria de Hitler a Alemanya, els partidaris de Trotski comencen a impulsar la formació d'una nova internacional, agafant el nom de Lliga Comunista Internacional que, a partir de la conferència de Ginebra de 1936, va donar pas al Moviment per la Quarta Internacional, antecedent per la fundació oficial d'aquesta al setembre de 1938.

[3]Una antologia de la revista *Comunismo* (1931-1934) fou publicada al 1978 per la Editorial Fontamara, Barcelona.

[4]Un estudi rigorós sobre la Esquerra Comunista d'Espanya pot trobar-se en la obra de Pelai Pagès *El movimiento trotskista en España (1930-1935)*, Barcelona, Edicions Península, 1977.

moviment obrer espanyol, en particular a Madrid, Astúries i Extremadura.

El Bloc Obrer i Camperol i la Esquerra Comunista actuaren per separat durant els primers anys de la República, tot i que les diferències que els separaven no eren fonamentals i tot i que els seus principals dirigents -Nin, Andrade i Garcia Palacios, per una part, Maurin, Bonet i Portela, per altra- havien marxat junts per defensar la Revolució Russa i introduir el marxisme revolucionari a Espanya. Però aquests tornaren a trobar-se en el sí de l'Aliança Obrera[5] a finals de 1933 i començaments de 1934.

L'Aliança Obrera, creada a Catalunya per iniciativa del Bloc Obrer i Camperol, va tenir la virtut de reunir en un període de reflux, després de la victòria electoral de la coalició Lerroux-Gil Robles, a totes les organitzacions polítiques i sindicals catalanes amb la excepció de la CNT, que es va mantenir en el seu apoliticisme tradicional. L'èxit d'aquesta iniciativa de front únic va afavorir la recuperació del moviment obrer en tota la Península.

El triomf de Hitler a Alemanya i les seves greus conseqüències pel moviment obrer europeu donaren un fort impuls als sentiments unitaris i a la lluita contra el feixisme a tot arreu. L'Aliança Obrera de Catalunya es va convertir en el gran heraldo de la unitat en el moment en que el Partit Socialista iniciava una important rectificació política després dels resultats de la seva col·laboració ministerial amb els republicans en l'anomenat “primer bienni”[6]. El Socialista de Madrid proclamà en un cèlebre editorial que “Catlunya estava al capdavant”. I allò era tan cert que l'exemple de Barcelona s'imitava als altres llocs. L'Aliança Obrera es va extendre ràpidament a València, Madrid i Astúries, i en aquesta última regió va tenir el concurs entusiasta i preciós de la CNT.

Tot i així, el moviment revolucionari d'octubre de 1934 va fracassar perquè l'Aliança Obrera no havia aconseguit dotar-se de les estructures apropiades en tot el país i establir una coordinació efectiva de les lluites obreres i camperoles. La Comuna d'Astúries -els treballadors conquistaren el poder i s'hi mantingueren durant quinze dies- va aparèixer com una avantguarda aïllada. L'Aliança Obrera organitzà una vaga general impressionant a Catalunya sense el concurs de la CNT, però no va poder portar la lluita a un nivell superior a causa de la capitulació de la Generalitat i de la inhibició dels

[5] L'Aliança Obrera va representar una experiència de unitat de l'esquerra política i sindical, per oposar-se al avanç del feixisme. Sorgí a Catalunya, extenent-se especialment a Llevant, Andalusia, Astúries i Madrid. La seva major transcendència es va produir a Astúries, on l'Aliança Obrera va desenvolupar, gràcies a la participació en ella de la UGT i la CNT, un paper fonamental durant la revolució d'octubre de 1934. L'Aliança Obrera representava en aquell moment una expressió de la tàctica de front unit, l'objectiu del qual era permetre la unitat dels treballadors contra un enemic comú, encara quan estiguéssin dividits en organitzacions reformistes o revolucionaries de diferent signe. Aquesta idea del front únic fou objecte d'expressió programàtica en el II Congrés de la IC (1920). Darrera la consolidació del domini estalinista en la IC s'abandona la idea del front únic pels partits comunistes.

[6] La II República atravessà, des d'abril de 1931 fins a juliol de 1936, tres etapes bàsiques: “el primer bienni” social-azañista, el bienni radical-cedista i el Front Popular. Durant el “primer bienni” la direcció política va correspondre als socialistes (majoritàris en les Corts) aliats a l'esquerra burgesa representada per Manuel Azaña. Al 1933 es va produir el triomf electoral de la dreta, la CEDA, governant inicialment els radicals de Lerroux. L'entrada de la CEDA al govern, a l'octubre de 1934, desencadenà la insurrecció d'Astúries. El Front Popular obtingué la seva victòria electoral al febrer de 1936.

anarcosindicalistes. Tot i així, el major fracàs es va produir a Madrid i en altres ciutats importants, on el Partit Socialista, força predominant, no fou capaç d'organitzar i dirigir la lluita.

Després del fracàs del moviment d'Octubre, totes les organitzacions obreres feren, millor o pitjor, l'anàlisi crític de la experiència viscuda. El Bloc Obrer i Camperol i la Esquerra Comunista, cada dia més propers des de la creació de l'Aliança Obrera, coincidiren en la interpretació de les causes del fracàs d'Octubre i en la definició de les noves perspectives polítiques. Per a Nin, el moviment no havia pogut triomfar a causa de les insuficiències del Partit Socialista i de l'absència d'un gran partit revolucionari. Pel Bloc Obrer i Camperol, les lliçons de la insurrecció d'Octubre conduïen a replantejar-se tota la perspectiva política i a fixar-se els següents objectius: "Unitat d'acció: Aliança Obrera. Unitat sindical: una sola central sindical. Unitat política: un sol partit socialista revolucionari"[7]. Tals eren les conclusions d'un llarg anàlisi de la situació política del moviment obrer escrit al gener de 1935 i subscrit pel Bloc Obrer i Camperol i la Joventut Comunista Ibèrica.

Els problemes plantejats per la EC i el BOC estaven en discussió en tots els sectors del moviment obrer. I la realitat és que al 1935 es va obrir a tot el país un important procés de reagrupació i d'unificació. Les dues principals tendències de la CNT, organització que havia sofert greus crisis i escissions en els anys anteriors, es reunificaren en el congrés de Saragossa al maig de 1936. Les Joventuts Comunistes i les Socialistes s'uniren en una sola organització, les Joventuts Socialistes Unificades (JSU), que no va tardar en caure sota la dependència de l'estalinisme. Per ser més precisos, convé dir que l'equip Carrillo-Melchor-Laín, que havia mantingut excel·lents relacions amb l'Esquerra Comunista, el Bloc Obrer i Camperol i la Joventut Comunista Ibèrica en el seu període de bolxevització, sobretot mesos abans i mesos després d'octubre de 1934, i que havia arribat a sol·licitar que tals organitzacions ingressessin en el Partit i les Joventuts Socialistes per a facilitar la radicalització del socialisme, va donar un viratge sorprenent a la tardor de 1935.

Aquest viratge va consistir en una aproximació cap a Moscou i la Internacional Comunista, l'abandonament de les tesis bolxevitzadores i l'acceptació de les concepcions del Front Popular i del Front de la Nova Generació. Tot va concloure en un viatge de Carrillo a Moscou, on s'establiren les bases definitives de la unificació de les Joventuts Socialistes i Comunistes. Aquest resultat anava a tenir conseqüències enormes en la correlació de forces del moviment obrer i en les lluites polítiques abans i després de juliol de 1936. Com se sap, les Joventuts Socialistes Unificades sortiren de la òrbita del Partit Socialista i se situaren, en la pràctica, en el terreny del Partit Comunista.

[7]"Les lliçons de la insurrecció d'Octubre", datat a 1 de gener de 1935 i publicat clandestinament a Barcelona, al febrer de 1935 pel BOC (aquest text està inclòs en l'apèndix documental de l'obra de Víctor Alba, *La Alianza Obrera (Historia y análisis de una táctica de unidad en España)*, Madrid, Edicions Júcar, 1977, pp. 214-231).

El POUM, la revolució i la guerra

El procés d'unificació es va desenvolupar d'una manera diferent a Catalunya. Es va iniciar amb totes les organitzacions polítiques que figuraven en l'Aliança Obrera, donat que totes havien comprovat juntes les seves insuficiències a l'octubre de 1934. Aquestes organitzacions eren el Bloc Obrer i Camperol, l'Esquerra Comunista, el Partit Català Proletari, el Partit Comunista de Catalunya, la Federació Catalana del PSOE i la Unió Socialista de Catalunya. Les principals reunions de discussió es realitzaren els dies 6 i 13 d'abril de 1935. En la primera reunió es fixaren uns punts bàsics de la discussió per a la fusió sobre la base del marxisme revolucionari [8]. Però no va tardar en comprovar-se que en el fons hi havia dos blocs: els que es reclamaven del marxisme revolucionari d'una manera efectiva i els grups reformistes que s'apropaven ideològicament a l'estalinisme atrets per la nova política frontpopulista d'aquest. Els primers, que posseïen seccions, militants i simpatitzants en diverses nacionalitats i regions de la península, és a dir, el Bloc Obrer i Camperol i l'Esquerra Comunista, es van negar a integrar-se en una organització reduïda a Catalunya, i decidiren formar el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM). Els segons crearen més tard, precipitadament, al juliol de 1936, el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), formació que no va tardar en adherir-se a la Internacional Comunista i en col·locar-se, com les JSU, sota la dependència de l'estalinisme.

El POUM va sorgir, el 29 de setembre de 1935, després de llargues discussions en el sí de les dues organitzacions que el formaren, amb una triple finalitat: portar fins al final la estratègia de l'Aliança Obrera, impulsar la unificació de la CNT, la UGT i els sindicats autònoms en una sola central sindical i reunir a tots els marxistes revolucionaris en un sol partit. Aquests objectius, llargament pensats i madurats, obeïen a un projecte sense equívocs: col·locar al proletariat espanyol en condicions de coronar el procés polític iniciat al 1930-1931 amb la caiguda de la monarquia amb la victòria de la revolució socialista, únic mitjà, després del fracàs de la II República, de transformar radicalment la societat espanyola, superant la impotència de la burgesia per a realitzar les tasques que la història imposava des de feia luengos anys.

El POUM no fou, per tant, una improvisació de circumstàncies, un reflex d'un fenomen exterior al país i a les seves inquietuds profundes, sinó el producte d'una llarga elaboració en el sí mateix del moviment obrer, que arrancava de la doble ruptura dels anys 20 amb l'oportunisme socialdemòcrata i amb l'aventurisme anarquista, sota la influència determinant de la revolució d'Octubre de 1917. Per això mateix, una bona part dels militants que se solidaritzaren amb Lenin i Trotski i fundaren el Partit Comunista tornaren a trobar-se en el POUM després de les experiències del Bloc Obrer i Camperol i de l'Esquerra Comunista, organitzacions sorgides front a la degeneració burocràtica de la Revolució Russa i de la Internacional Comunista. Es

[8] La primera reunió es va celebrar el dia 3 de febrer de 1935 i a la mateixa hi assistiren el Partit Català Proletari, el BOC, la Unió Socialista de Catalunya, la Federació Catalana del PSOE, el Partit Comunista de Catalunya i l'Esquerra Comunista. En aquesta reunió s'acordaren entre altres punts que aquesta fusió s'havia de dur a terme sobre la base del marxisme revolucionari (l'acta de la reunió es va publicar a Justícia Social, Barcelona, nº8, 25 de maig de 1935).

realitzava així una espècie de síntesi d'un llarg procés dialèctic. Era natural, doncs, que el nou partit es trobés millor armat que altres per a comprendre i interpretar el procés revolucionari hispà.

El POUM apareixia a l'escena política espanyola i internacional amb el seu tríptic unitari (front únic obrer, unitat sindical, unitat dels marxistes revolucionaris) perquè estava firmament convençut, com es pot colegir de la seva literatura política, de que en la Europa avasallada pel feixisme, on la classe obrera havia sofert derrota darrera derrota, s'apropava l'hora de l'enfrontament brutal entre les forces reaccionàries i revolucionaries espanyoles, enfrontament del que anava a dependre el destí d'Europa durant llarg temps.

S'havia d'armar-se ideològica, política i orgànicament per a vèncer a Espanya i tancar així el pas a l'expansió del feixisme a Europa, impedint la segona guerra mundial i obrint una perspectiva d'alliberament al moviment obrer del nostre continent. I el POUM desvelaba les seves armes.

En el moment de la seva fundació, el POUM tenia uns 8.000 militants i prop de 40.000 simpatitzants. A Catalunya, animava la Federació Obrera d'Unitat Sindical (FOUS), formada pels sindicats de Lleida, Tarragona i Girona exclosos de la CNT per "estar dirigits per marxistes", i multitud de sindicats autònoms. I animava també potents organitzacions camperoles, com la Unió Agrària de Lleida, a part de tenir una influència gens menyspreada en la Unió de Rabassaires[9]. D'altra banda, el POUM comptava amb una organització juvenil, la Joventut Comunista Ibèrica, que ja era bastant forta a Catalunya i Llevant, organització que coneixeria un ascens considerable alguns mesos després.

El POUM brotà com una gran esperança i fou molt aviat quelcom més que la suma de dues organitzacions. Fou de seguida el primer partit obrer a Catalunya. Després, amb relativa rapidesa, sobre la base de les posicions que ja tenia a València, Madrid, Astúries, Andalusia i Extremadura, es fou extenent per tota la Península. La organització de Galícia, en ple desenvolupament, estava celebrant un ple a Santiago de Compostela el dia que esclatà la insurrecció militar-feixista, el 18 de juliol. Segons un document del comitè executiu del POUM del 10 de desembre de 1935, la Esquerra Comunista havia aportat en el moment de la fusió seccions o nuclis a Pamplona, Astillero (Santander), Gijón, Santiago de Compostela, Salamanca, Madrid, Villada (Palencia), Llerena (Badajoz), Sevilla, Bilbao, Lugo "i altres repartits en les diverses províncies d'Espanya".

En el curs dels primers mesos de 1936, any que definí com a "any crucial"[10], el POUM, fidel a la seva política d'unitat obrera, va posar en guàrdia als

---

[9]La Unió de Rabassaires fou una important organització camperola de petits arrendataris, fundada a començaments dels anys vint, que aconseguí un pes social i polític important a Catalunya en els anys següents. Lligada especialment a ERC, formà part de l'Aliança Obrera de Catalunya constituïda a finals de 1933 i de la coalició electoral Front d'Esquerres al 1936. Durant la guerra va estar representada en el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya i participà en els successius governs de la Generalitat.

[10]Editorial de *La Batalla* del 3 de gener de 1936.

treballadors front la eufòria artificial del Front Popular i recordà sense descans que l'alternativa històrica es presentava així: socialisme o feixisme. Sense hipotecar la seva independència de classe, formà part de la coalició obrero-republicana del 16 de febrer i contribuí així a assegurar la victòria electoral, que suposà l'alliberament dels presos d'octubre de 1934 i l'obertura d'una nova etapa política en el país.

Els dies 19, 20 i 21 de juliol de 1936, els militants del POUM es mobilitzaren a tot el país per fer front a l'agressió militar-feixista. La intervenció del POUM en les batalles de Barcelona, de València, de Lleida i en les lluites de Madrid i d'altres ciutats està en la història. Germinal Vidal, secretari general de la JCI, morí a la plaça de la Universitat de Barcelona juntament amb altres militants, combatent contra els sublevats. A Barbastro, l'acció decidida d'un grup de soldats de la JCI i de José Rodes, comissari polític de Lleida, evità que la brigada del coronel Villalba s'incorporés a la rebel·lió. A Galícia, Luis Rastrollo, secretari de la Federació del POUM, es va posar al front de la resistència armada. A Llerena (Extremadura), els millors militants del POUM van caure defensant la ciutat contra les tropes de Queipo de Llano. A Astúries, Luis Grossi, Emilio García i altres militants valuosos moriren en els fronts d'Oviedo.

Tot just acabats els combats de juliol, el POUM organitzà unitats de milícies a Catalunya, Llevant, Aragó i Madrid. La primera “brigada internacional” que es va formar a Espanya fou la Columna Internacional Lenin, creada pel POUM en el front d'Aragó al juliol de 1936[11]. En ella hi combateren, juntament amb militants revolucionaris d'Itàlia, Alemanya, França, Bèlgica i altres països, els grans escriptors George Orwell[12] i Benjamín Péret[13]. Les milícies de Catalunya, agrupades en la Divisió Lenin, més tard 29a Divisió, combateren en els fronts d'Aragó. Centenars de militants sucumbiren en la desgraciada operació Mallorca. Les milícies de Castelló i València intervingueren en la conquesta d'Eivissa, en el cerco de Teruel i en la defensa de Madrid. La Columna motoritzada del POUM de Madrid, immortalitzada en el llibre de l'escriptora argentina Mika Etchebéhère (Mi guerra de España[14]), participa en la presa de Sigüenza i els seus components es cobriren de glòria després, sota el

[11]La decisió de formar les Brigades Internacionals, sota la iniciativa i el control de la Internacional Comunista, va tenir lloc, segons la majoria d'historiadors, en setembre de 1936. El 12 d'octubre de 1936 arribaren a Alacant els primers voluntaris allistats en les Brigades Internacionals. Des d'allí es dirigiren a la seva d'entrenament a Albacete. En aquesta data ja combatien a Espanya un cert nombre de militants antifeixistes estrangers integrats en diverses unitats.

[12]George Orwell és el nom literari de Eric Blair (1903-1950). A mitjans dels anys trenta simpatitzà amb el ILP britànic, sent corresponsal del seu diàri New Leader a l'inici de la Guerra Civil espanyola, en la qual participà en el front d'Aragó enquadrat en una unitat del POUM. Les jornades de maig de 1937 el sorprengueren a Barcelona, i acusat pels estalinistes, hagué d'abandonar Espanya. De la seva etapa a Espanya n'és un reflex el seu famós i magistral testimoni *Homenatge a Catalunya*. L'experiència espanyola va marcar la seva evolució política posterior, en el marc d'una esquerra antitotalitària, i aquest antitotalitarisme està present en les seves obres més conegudes, Rebel·lió a la granja i 1984.

[13]Benjamin Péret (1899-1959) fou un destacat poeta surrealista. Al poc temps d'esclatar la Guerra Civil espanyola va arribar a Barcelona, com a integrant d'una delegació del POI, partit trotskista francès, juntament amb Jean Rous, per incorporar-se posteriorment a les milícies en el front d'Aragó. Retornà a Paris a l'abril de 1937. Amb motiu de la Segona Guerra Mundial es va exiliar a Mèxic, on mantingué una forta col·laboració amb G. Munis i Natalia Sedova, juntament amb qui desenvolupà un procés de ruptura amb la IV Internacional que es materialitzà al 1948.

[14]Mika Etchebéhère, *Mi guerra de España*, Barcelona, Plaza i Janés, 1987.

comandament de Mika, en les trinxeres de la Moncloa, en la Divisió Cipriano Mera.

En els primers mesos del procés revolucionari i de la guerra, l'impuls general assegurà la unitat de les organitzacions obreres i antifeixistes. El POUM participà en el Comitè de Milícies[15] i en el Consell d'Economia de Catalunya, en el Comitè Executiu Popular de València, en el Comitè Revolucionari de Lleida i en infinitat d'organismes i comitès de front únic que es constituïren en tota la zona controlada per les forces obreres i republicanes. En canvi, no participà en la Junta de Defensa de Madrid perquè l'ambaixada russa oposà el seu veto directament i el PCE i les JSU l'imposaren a les demés organitzacions.

El POUM realitzà un esforç d'informació, de propaganda i d'educació sense precedents. En la reunió del comitè central ampliat celebrada a Barcelona al desembre de 1936 -en el precís moment en que, sota la pressió dels representants de Stalin a Espanya, es preparava la eliminació del POUM del Consell de la Generalitat de Catalunya-, el partit feu un balanç de semblant esforç [16]. El POUM comptava amb uns 45.000 militants i una xifra de simpatitzants molt més important. Publicava sis diaris: *La Batalla* (30.000 exemplars) a Barcelona; *Adelante* a Lleida, *L'Espurna* a Girona, *Front* a Terrassa, *El Pla de Bages* a Manresa i *El Combatiente Rojo* a Madrid. Tenia una sèrie de setmanaris importants: *POUM* a Madrid, *El Comunista* a València, *L'Hora* a Barcelona, entre altres; més els publicats per la Joventut Comunista Ibèrica: *Juventud Comunista*, òrgan central, a Barcelona (15.000 exemplars), *La Antorcha* a Madrid, *Juventud Roja* a Castelló, *Combat* a Lleida, *Acció* a Tarragona. D'altra banda, la Secretaria internacional del POUM publicava regularment *La Revolución Española* en francès, anglès, alemany i italià, i una revista teòrica en francès, *Juillet*. A aquest conjunt hi convé afegir *La Nueva Era*, òrgan teòric i també *Generación Roja*, revista d'educació política de la JCI. Tota aquesta tasca en el domini de la premsa fou completada amb l'activitat de la Editorial Marxista, que sota la direcció de Juan Andrade, llançà al mercat nombrosos llibres de teoria marxista i una sèrie impressionant de pamflets de divulgació política, i en particular moltes obres que els estalinistes ja no publicaven o tenien proscrites a causa dels canvis que s'havien operat a Moscou en el període 1926-1936. Els noms de Gregori Zinoviev[17], de Víctor

---

[15]Es refereix al Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya, producte de la situació revolucionaria creada el 19 de juliol, creat formalment per decret de la presidència de la Generalitat de Catalunya el 23 de juliol de 1936, que tenia per objecte "aniquilar els últims nuclis feixistes existents i prevenir-se contra possibles perills de fora", així com atendre a la "defensa de la República i a la lluita contra la reacció". Des del primer moment de la seva constitució es va convertir en un òrgan decisiu, símbol del nou poder revolucionari a Catalunya, ja que d'ell en depenien els avituallaments, la administració de justícia, la formació d'unitats milicianes i el seu enviament als fronts, l'ordre públic, els problemes econòmics, etc. L'1 d'octubre de 1936 el Comitè acordà la seva autodissolució i les seves unitats s'anaren integrant en l'exèrcit regular de la República. Les seves competències foren assumides pel govern de la Generalitat format el 28 de setembre de 1936 per Josep Tarradellas.

[16]En aquesta reunió, celebrada els dies 12, 13, 14, 15 i 16 de desembre, coincidint amb la exclusió del POUM del Consell de la Generalitat s'aprovaren una sèrie de resolucions que foren publicades en el seu dia per la Editorial Marxista i que han estat recollides en una antologia a càrrec de Víctor Alba (La revolución española en la práctica, Madrid, Ediciones Júcar, 1977, p.104 i ss.).

[17]Gregori Zinoviev (1883-1936) fou un bolxevic de la vella guàrdia, estret col·laborador de Lenin i dirigent de la IC. Juntament amb Lleó Kamenev (editor de Pravda al 1917) ajudà a Stalin en la

Serge, de Nikolai Bujarin[18] i de tants altres tornaren a aparèixer en quioscos i llibreries amb un gran escàndol dels representants de Stalin a Espanya.

Durant tot el curs de la revolució -inclús en el breu període de participació en el Consell de la Generalitat de Catalunya[19], quan Andreu Nin organitzà la justícia revolucionària, imposà la majoria d'edat als divuit anys i assentà les bases d'una legislació alliberadora de la dona -el POUM s'afirmà clarament com una força marxista revolucionaria, defensant intransigentment la seva concepció de la revolució democràtico-socialista, sostenint contra vent i marea que la guerra i la revolució eren inseparables, buscant l'aliança amb les forces susceptibles de conduir el procés revolucionari fins la victòria. La seva consigna central fou: "sobre el feixisme farem triomfar la revolució socialista"[20].

La lluita contra l'estalinisme en plena guerra

A mitjans de 1936 i en els anys 1937 i 1938, el POUM va haver d'enfrontar-se amb una de les realitats més tràgiques del procés revolucionari: la intervenció declarada de la burocràcia russa (fet que han acabat per reconèixer la major part dels dirigents del Partit Comunista) i l'acció contrarrevolucionària de l'estalinisme. Mentre els oposicionistes russos, els companys d'armes de Lenin i Trotski sucumbien en condicions ignominioses (processos de Moscou[21]) o anaven a parar als camps del Gulag, a l'altra punta d'Europa els militants del

---

campanya contra el trotskisme, però posteriorment formaren un bloc amb la Oposició d'Esquerra, capitulant davant Stalin al 1927. Al 1932 fou expulsat del PC rus, readmès al 1933, sentenciat a deu anys de presó al 1935 i executat, juntament amb Kamenev, sota falses acusacions després del primer procés de Moscou.

[18]Nikolai Bujarin (1888-1938) fou un militant històric bolxevic. S'alià amb Stalin front a la Oposició d'Esquerres de Trotski. Fou president de la IC entre 1926 i 1929. A partir de 1929 encapçala la oposició de dreta contra Stalin i fou expulsat del partit. Capitulà davant Stalin i fou executat després del tercer procés de Moscou al 1938.

[19]El 28 de setembre de 1936 es va formar, amb Josep Tarradellas al capdavant, un Consell de la Generalitat amb presència d'ERC (3), CNT(3), PSUC (2), Unió de Rabassaires, Acció Catalana Republicana, dos independents i, pel POUM, Nin com a conseller de Justícia. El 16 de desembre de 1936 es va formar un nou Consell, presidit també per Tarradellas, en el que a la expulsió del POUM, i a la formalista retirada voluntària del PSUC, s'acompanyava d'una major presència comunista, no com a PSUC, sinó a través dels tres representants de la UGT que foren Joan Comorera, Miguel Valdés i Rafael Vidiella, coneguts membres del comitè executiu del PSUC, que a les poques setmanes es convertiren en membres del comitè central del PCE.

[20]Vegis el discurs d'Andreu Nin en el míting del Gran Price de Barcelona el 6 de juny de 1936 en el qual destaca les idees clau ressenyades per Solano de que la revolució i a guerra són inseparables i de que el proletariat no lluita per la república democràtica. Per a Nin "contra el feixisme només hi ha un medi eficaç de lluita: la revolució proletària". Aquest discurs està inclòs a Andreu Nin, Los problemas de la revolución española, Ruedo Ibérico, Barcelona, 1978.

[21]A l'agost de 1936, gener de 1937 i març de 1938 es celebraren a Moscou altres tants processos contra "el centre terrorista trotskista-zinovievista", el "centre trotskista antisoviètic" i "el bloc antisoviètic de dretans i troststkistes". A través de dits processos foren executats els membres més destacats de la vella guàrdia bolxevic que juntament amb Lenin havien dirigit la revolcuió i els primers passos de l'estat soviètic. El principal acusat dels processos, Lleó Trotski, va estar-ne absent, tot i que finalment seria assassinat al 1940 per Ramon Mercader, un agent de la GPU. Per esclarir les acusacions contra Trotski es va crear una comissió d'enquesta independent formada per personalitats de prestigi, sota la presidència del filòsof nordamericà John Dewey, que es va reunir a l'abril de 1937 i declarà a Trotski innocent de les acusacions formulades a Moscou. Els processos de Moscou anaren acompanyats de l'etapa més cruel de deportacions en massa als camps d'extermini del Gulag. Les víctimes d'aquesta repressió, el gran terror, foren milions d'obrers i camperols, entre ells nombrosos militants comunistes.

POUM lluitaven i morien per obrir una perspectiva de renovació al moviment sorgit de la Revolució Russa.

Agafant com a pretext les Jornades de Maig de 1937 -sublevació del proletariat de Barcelona contra una provocació preparada per a desprendre'l de les seves conquestes revolucionaries-, els consellers estrangers del PCE (Togliatti, Stepanov, Gerö, Codovila, etc.) començaren per enderrocar el govern de Largo Caballero, que, com se sap, s'havia oposat reiteradament a les seves exigències, i obriren pas a la “formula Negrin”, que els oferia quasi totes les garanties que Stalin reclamava per a proseguir la seva “ajuda a la República Espanyola”, una ajuda pagada amb escreix econòmica i políticament. Eliminat Largo Caballero, els objectius foren la limitació dràstica de l'autonomia de Catalunya[22], la neutralització de la CNT i la destrucció del POUM.

El 16 de juny de 1937, una brigada de la policia estalinista, controlada i dirigida per agents de la GPU russa, va donar un cop contra el POUM, els seus dirigents, els seus locals i els seus mitjans d'expressió, servint-se dels resortes de l'aparell de l'Estat que estaven en les seves mans o que no s'atrevien a resistir-los. Andreu Nin i la major part dels dirigents del POUM foren detinguts i segrestats sense que les autoritats de la Generalitat de Catalunya fossin advertides ni consultades. Nin fou traslladat ràpidament a València i després a Madrid i Alcalà de Henares, on, com sembla, fou torturat i assassinat. Tot això sense que els ministres de Governació (el socialista Zugazagoitia) i de Justícia (el nacionalista basc Irujo) en tinguessin la menor notícia. Juan Andrade, Pedro Bonet, Julián Gorki [pseudònim de Julián Gómez García], David Rey i José Escuder foren traslladats de Barcelona a València, de València a una txeca[23] de Madrid i, finalment, de nou a València, sortint així de la seva incomunicació.

Evidentment, per a justificar semblants desmanes i el crim comès contra Nin, la premsa estalinista, després d'uns dies de vacilacions, va llançar una campanya infamant presentant als dirigents del POUM com a “espies” i “agents de Franco”, insinuant que Nin podria estar “en Salamanca o en Berlin”. La reacció fou immediata. Els militants del POUM, organitzats en la clandestinitat, iniciaren una vasta campanya per a exigir aclariments públics sobre la desaparició de Nin, la llibertat dels militants detinguts i el retorn a la legalitat del seu partit. Alguns diaris cenetistes i socialistes denunciaren els fets repressius i sortiren en defensa del POUM. Però ningú va poder contenir el furor destructiu de la GPU i dels dirigents estalinistes, que, desgraciadament, ocupaven posicions cada cop més importants en l'aparell de l'Estat.

Contràriament al que han sostingut alguns historiadors, el POUM no va desaparèixer després del cop del 16 de juny de 1937. Al contrari, les

[22] La derrota de l'aixecament a militar a Catalunya va posar, a partir de juliol de 1936, en mans de la Generalitat, primer de fet i després de dret, importants funcions no previstes en l'estatut d'Autonomia de 1932 en matèria d'economia, justícia, ordre públic i defensa. Arrel de les Jornades de Maig de 1937 el govern republicà central recuperà amb escreix les seves competències, arribant a nombrar un delegat d'Ordre Públic.

[23] S'anomenaven txeques als locals, moltes vegades secrets, utilitzats per la policia política estalinista. El nom és una derivació de la CHEKA -Comissió Pan-russa Extraordinària de Lluita contra la Contrarrevolució, la Especulació i el Sabotatge-, policia política soviètica, creada per Lenin al desembre de 1917 i reemplaçada al 1922 per la GPU.

organitzacions del POM i de la Joventut Comunista Ibèrica es van mantenir en la clandestinitat fins al final de la guerra. La millor prova en són les seves publicacions, en particular La Batalla i Juventud Obrera, que es publicaren amb una regularitat sorprenent fins a maig de 1938, setmana darrera setmana, provocant la irritació pública dels dirigents del PCE, del PSUC i de les JSU. Aquestes publicacions constitueixen una mina d'informacions pels historiadors d'avui.

Enmig de grans dificultats, el POUM va fer front a la campanya de calumnies organitzada pels estalinistes, protegí als seus militants en els fronts, va mantenir relacions regulars amb totes les organitzacions antifeixistes i, en particular, amb la CNT i la esquerra socialista de Largo Caballero -als que incità constantment a la resistència al terrorisme i a les manipulacions estalinistes- i alimentà una campanya internacional destinada a denunciar els assassinats d'Andreu Nin, Kurt Landau[24], Camilo Berneri[25], José María Martínez i molts d'altres, i a evitar que es reproduïssin a Espanya els processos de Moscou.

Perquè la intenció era aquesta: descobrir i condemnar a “traïdors trotskistes” a Espanya per a justificar a posteriori els processos de Moscou contra les primeres figures del bolxevisme, processos que havien suscitat un moviment de rebuig i d'horror en els cercles més avançats del moviment socialista i de la intel·lectualitat europea d'esquerres.

Després d'un cop policíac destinat a desmuntar l'aparell clandestí del POUM, del que en forem víctimes els dirigents del POUM i de la JCI que havíem aconseguit escapar a la repressió de juny de 1937 (José Rodes, Joan Farré, Jordi Arquer i jo), cop que va tenir conseqüències força desastroses per la resistència organitzada dels poumistes, es van accelerar els preparatius del gran procés que havia de justificar tota la operació estalinista, confondre als dirigents del POUM i reduir a la impotència a la tendència Largo Caballero-Araquistin i incús a la pròpia CNT. Però tot això fracassà estrepitosament gràcies al sacrifici d'Andreu Nin i a la resistència dels seus companys més representatius.

Espanya, malgrat tot, no era la Rússia de Stalin. El Tribunal Central Especial d'Espionatge i Alta Traïció estava format per homes que simpatitzaven amb el socialisme i que no es rendiren davant les pressions que s'exerciren sobre ells[26]. Pel demès, a part de que personalitats com Largo Caballero, Luis

---

[24]Kurt Landau (1903-1937): ex-membre del PC austríac, fou un dels dirigents de la Oposició d'Esquerra trotskista fins al 1931. Arribà a Espanya al novembre de 1936, col·laborador de *La Batalla*. Detingut el 23 de setembre d 1937 i assassinat, amb tota probabilitat, per agents de la GPU a Espanya.

[25]Camillo Berneri (1897-1937): filòsof i periodista anarquista, una de les grans figures del pensament llibertari del segle XX. Exiliat d'Itàlia després de la victòria del feixisme, arriba a Espanya al 1936, s'incorporà a la columna miliciana Ascaso, col·laborà amb la emissora de ràdio de la CNT-FAI de Barcelona, ciutat en la que edita el diari *Guerra di classe*. Fou assassinat durant les Jornades de Maig. La seva mort és un misteri sense resoldre, sent la hipòtesi més probable la seva mort a mans d'agents de la GPU, tot i que també s'ha atribuït a la policia secreta de Mussolini. Un dels últims texts que va escriure fou “En defensa del POUM” (inclòs en la recopilació de texts de Camillo Berneri, *Humanismo y anarquismo*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 1998).

[26]A l'apèndix d'aquest llibre es publica, per primera vegada a Espanya, un extracte de l'informe del comunista Luigi Longo, un dels màxims dirigents de les Brigades Internacionals, en el que s'hi descriuen els esforços de l'estalinisme en relació amb el procés al POUM.

Araquistian, Federica Montseny i Josep Tarradellas garantiren públicament que els processats eren militants revolucionaris amb un brillant historial polític, Andrade, Bonet, Gorkin, Gironella [pseudònim de Enrique Adroher Pascual] i Escuder defensaren el seu honor de revolucionaris, refutaren totes les acusacions estalinistes i denunciaren vigorosament l'assassinat de Nin.

El tribunal va descartar de seguida totes les acusacions “d'espionatge i alta traïció” i va condemnar a uns anys de presó als encausats per la seva actuació durant... les jornades de maig de 1937 a Barcelona. En la sentència es feia gairebé un elogi dels processats al recordar i destacar la seva prestigiosa història militant. La decepció i el furor de la GPU i dels dirigents estalinistes foren tan grans que la censura del govern Negrin, controlada per ells, va prohibir la publicació de la sentència del tribunal, raó per la qual aquesta es va convertir en un document polític de propaganda a favor del POUM.

Aquest fet, com molts d'altres que es produïren en els mesos següents, va demostrar que Espanya no podia ser sotmesa a un règim de democràcia popular com els que s'organitzarien deu anys després en diversos països de l'Est europeu. No obstant, la intenció era aquesta, com ha confessat el propi Santiago Carrillo en declaracions recents[27]. És a dir, instaurar un règim en el que el Partit Comunista, a través de les seves organitzacions i dels seus companys de viatge[28] instal·lats en l'aparell de l'Estat, l'Exèrcit i la Policia, pogués exercir francament la seva dictadura, eliminant a tots els que s'oposaven als seus designis i, en primer terme, al POUM, a la CNT i a l'esquerra socialista de Largo Caballero.

En tot cas, el POUM no va cedir, no transigí, no capitulà ni en els fronts ni en la reraguarda, ni en les presons ni davant dels tribunals de repressió. Els seus militants prosseguiren la guerra contra Franco en tots els fronts i militaren per la causa del socialisme fins l'últim dia. Andreu Nin, torturat i assassinat en condicions odioses, simbolitza en la història la resistència heroica del moviment obrer espanyol, en plena revolució, a la reacció estalinista. I amb ell, tots els militants que, com l'economista basc José Ma. Arenillas, el comissari polític Marciano Mena, els mestres Juan Herv´s, Joan Baptista Xuriguera i Jaime Trepat, animadors de l'Escola Nova Unificada de Catalunya, foren també víctimes dels crims de l'estalinisme.

El cas del POUM no té precedents ni pot comparar-se a cap altre. Mentre Joaquín Maurín i molts altres militants destacats es trobaven en les presons de Franco acusats de comunistes o marxistes -per la qual cosa no pocs van comparèixer davant d'escamots d'execució, com José Luis Arenillas, secretari del partit a Euskadi, Luis Rastrollo, secretari del partit a Galícia, Julio Alutiz o Eusebio Cortezón, membres del comitè central-, Nin era assassinat en la zona republicana i s'organitzava un procés i una violenta repressió contra el POUM i

[27] Les declaracions a les que es refereix Solano foren realitzades a la professora francesa Lilly Marcou i recollides al llibre *Le Communisme malgré tout (Entretiens avec Santiago Carrillo)*, Éditions PUF, París, 1984.

[28] En la literatura política dedicada a l'estalinisme reben aquest qualificatiu es que sense ser afiliats dels partits comunistes col·laboren de forma activa amb aquests, donant-los una imatge de pluralisme en les seves actuacions.

la JCI, repressió que s'escarnissava també amb els oficials i els soldats del POUM que combatien en el Jarama i a l'Ebre, en les riberes del Segre i en el cor de Catalunya, als que no es vacil·lava en acusar de ser "agents de Franco". Els principals organitzadors de la derrota, els que a l'ombra de Negrin preparaven el desastre o la capitulació, contragueren així una immensa responsabilitat davant la història.

La clandestinitat franquista i l'exili polític

Acabada la Guerra Civil, els militants del POUM que per les causes més diverses continuaren a Espanya, van passar sense solució de continuïtat de la resistència a l'estalinisme a la nova resistència al terror franquista. Un dels primers diaris clandestins que van aparèixer al 1939 al país fou El *Combatiente Rojo*, òrgan dels nostres camarades de Madrid. A Catalunya el Front de la Llibertat, primera organització de resistència, fou creada i animada per militants del POUM. Entre 1944 i 1950, és a dir, en els anys més durs del franquisme, La Batalla, Adelante, Catalunya Socialista i moltes altres publicacions asseguraren la presència del POUM en les lluites contra la dictadura. Aquestes activitats, així com les realitzades durant la revolució i la guerra, suposaren per els militants que caigueren en mans de la policia molts i llargs anys de presó o de presidi.

Però tampoc l'exili fou fàcil pels que aconseguiren sortir d'Espanya. No hi va haver en cap lloc cuartels d'hivern. Els principals dirigents del POUM -els que ens trobavem a la Presó de l'Estat de Barcelona- vam ser evacuats de Barcelona per ordre de González Peña, ministre de Justícia socialista, i conduïts prop de la frontera; aconseguiren alliberar-nos i forem acollits per un grup especial del Partit Socialista Obrer i Camperol de França (PSOP) organtizat per Marceau Pivert i Daniel Guerin, que aconseguí traslladar-nos a Paris. Però milers de militants anaren a parar als camps de concentració d'Argelés i de Barcarés, de Bram i de Vernet, d'on no fou tasca fàcil arrancar-los.

Dins o fora dels camps de concentració, tancats o assignats a residència en poblacions on mancaven els drets més elementals, la vida dels exiliats a França fou molt ingrata en els primers anys i durant la Segona Guerra Mundial. Al novembre de 1941, un tribunal francès, sota la pressió de la Gestapo, va condemnar a llargues penes de presó o de treballs forçats a varis militants del POUM acusats d'haver reorgantizat el seu partit a França i mantenir contactes amb els primers grups francesos de resistència a la ocupació pels nazis. Aquest procés injust i bàrbar va suposar llargs anys d'empresonament per a homes com Rodes, Andrade, Solano, Farré Gasso, Coll, Iglesias, Comabella o Zayuelas. Alguns d'ells foren deportats a Alemanya al 1944, on coincidiren a vegades amb altres militants del POUM detinguts en altres llocs de França i enviats a Dachau, Mauthausen o Buchenwald...

D'una manera general pot dir-se que, en contacte amb la organització clandestina d'Espanya, els militants exiliats del POUM van aportar el seu recolzament a les organitzacions socialistes revolucionaries clandestines i

facilitaren l'evasió per Espanya de nombrosos combatents i perseguits de diverses nacionalitats. D'altra banda, certs militants van tenir la possibilitat d'incorporar-se a les guerrilles organitzades a França o de crear grups de combat espanyols, com en el cas del batalló Libertad que, juntament amb una brigada basca, va contribuir a reduir els últims fortins de la resistència alemanya en la costa del sud de l'Atlàntic.

Després de la fi de la Segona Guerra Mundial, el POUM va poder operar en la legalitat a l'exili, mantenint les seves organitzacions i publicant la seva premsa, en particular La Batalla, que ha assegurat la continuïtat del marxisme revolucionari durant més de trenta anys, celebrant les seves conferències, realitzant múltiples activitats, establint llaços de camaraderia i de fraternitat amb les tendències més avançades del moviment obrer internacional. Tota aquesta tasca es va desenvolupar en el marc de la lluita global contra la dictadura franquista i per la reconstrucció del moviment obrer en el nostre país, en relació constant amb els grups clandestins del POUM i amb les noves organitzacions que anaren sorgint en la clandestinitat, inspirant-se a vegades en la nostra tradició històrica i en el marxisme revolucionari.

Per totes les organitzacions obreres, inclús les més fortes i les que comptaven amb majors recolzaments internacionals, fou molt difícil resistir en els anys més durs de la repressió i el terror i, després, en l'època del reflux dels anys 1950 a 1962, conservar i renovar els seus quadres militants clandestins. Aquesta tasca va resultar encara més ingrata pel POUM, víctima, a la vegada, de la repressió franquista i de les campanyes de calumnies de l'estalinisme.

La reconstrucció del moviment obrer a través del moviment vaguistic de 1962 i el procés iniciat després de la mort d'Stalin i el XX Congrés del Partit Comunista de la URSS (PCUS) al 1956, començaren a modificar fonamentalment la situació i les perspectives. La lluita històrica del POUM contra la degeneració estalinista i la seva interpretació de la revolució espanyola de 1936 -evolució socialista i no mera “guerra d'independència nacional”- començaren a inserir-se en la nova realitat espanyola. I això provocà l'aparició de nous grups i organitzacions, formats generalment per joves obrers i estudiants, molts dels quals se situaven en el terreny del marxisme revolucionari i de la renovació del socialisme front al despotisme burocràtic. Però això ja és una altra història.